

Leerlijnen

Rouw- en begeleidingstheorie

Rouwverwerking vraagt veel tijd, energie en aandacht. Als een rouwproces goed verloopt, kan dit een diepe ervaring voor mensen betekenen. In een aantal modules krijgt de student/e kennis en inzicht in het verloop van het rouwproces in diverse situaties en verschillende religies en culturen.

Verder leert men over rouw in gezinnen, bij kinderen en bij ouderen. Bij oudere mensen krijgt rouw ook andere dimensies zoals die in het debat rond 'voltooid leven' inhoud krijgen. Daarnaast krijgen studenten inzicht in sociologische aspecten van de verlieservaring door ook naar maatschappelijke contexten te kijken waarin de rouwende mens zich bevindt.

Voor VR&SB relevante kennisvelden

Om vanuit verschillende perspectieven te kunnen duiden wat er in verlies-, rouw- en stervensprocessen gebeurt, krijgt de student/e ook kennis aangereikt over relevante vakgebieden als de psychologie en de medische wetenschap. Vanwege de morele vraagstukken die zich in de begeleiding zowel bij de cliënt als bij de begeleider zelf voor kunnen

doen, wordt tevens aandacht besteed aan ethische reflectie en de relevantie daarvan voor het werk van een begeleider.

Begeleidingsvaardigheden

Voor een rouw- of stervensbegeleider is het belangrijk om vaardig te worden in het voeren van een ondersteunend gesprek. In beide jaren zoekt de student/e contacten met mensen die getroffen worden door een verliessituatie (bijvoorbeeld verlies van een dierbare, gezondheid of werk) of met terminale patiënten om gesprekken te voeren.

Dit kan door bijvoorbeeld vrijwillige deelname aan een rouwgroep, door individuele contacten, of door vrijwilligerswerk in een hospice. Gespreksverslagen worden besproken, vooral om de eigen rol in het gesprek en de werking daarvan voor de cliënt te doorgronden. In aparte modules komen de verschillende vormen/ methodes van gespreksvoering aan de orde en wordt geleerd over en geoefend met creatieve vormen van gespreksvoering en energetische vaardigheden.

Zingeving en spiritualiteit

Studenten maken kennis met de biografie als ontwikkelingsweg om een ruimer inzicht te verkrijgen in het eigen waardepatroon, in de eigen levensloop, thematiek, kwaliteiten en valkuilen. De manier waarop wij tegen de dood aankijken, bepaalt vaak hoe wij leven (en andersom). Dit is van invloed op begeleidingsgesprekken en moet daarom onderzocht worden. De vraag naar de verhouding tussen leven en dood speelt in alle spirituele, filosofische en religieuze tradities. De student/e maakt kennis met existentiële vragen die hoorbaar worden bij palliatieve zorg, met spirituele ervaringen die kunnen optreden bij rouw en rond het levenseinde en met 'vernieuwd' verkregen inzichten die daarbij mogelijk zijn. De waarde van rituelen, ritueelbegeleiding en persoonlijke uitvaartenbegeleiding hebben in deze leerlijn ook een plek.

Beroepsontwikkeling

Om mensen goed te kunnen begeleiden bij het stervensproces en/of rouwverwerking is van belang naast zelfkennis ook vaardigheden

te ontwikkelen om zelfkennis goed in te zetten. Bij persoonlijke beroepsvorming gaat het over het toepassen van kennis vanuit de theoretische vakken in praktijksituaties en het beter begrijpen en kunnen hanteren van eigen innerlijke processen. Er is daarom veel aandacht voor zelfreflectie in relatie tot het omgaan met hulpvragers en er wordt gewerkt met casussen die door de student/e worden ingebracht. De student/e verdiept zich in het eigen functioneren en het verder ontwikkelen van de persoonlijke en professionele identiteit.

Daarnaast krijgt de student/e inzicht in de organisatie van de zorg in Nederland en de samenhang tussen reguliere en complementaire zorg. Daarbij komen ook juridische aspecten van de zorgrelatie en euthanasie aanbod. De student/e wordt gevraagd hierbij te kijken en te reflecteren op de eigen positie als hulpverlener en/of als cliënt. Door deelname aan de beroepenmarkt kan de student/e kennis maken met oud-studenten die werk hebben gemaakt van de opleiding.

Modules

EERSTE JAAR

Start- en slotdag en leertrajectbegeleiding

Docent: Eveline Bolt MA

Doelstellingen

- Kennis** De student krijgt inzicht in de studie als geheel en van het eerste studiejaar in het bijzonder. Zij/hij krijgt ook zicht op wat de studie van haar/hem persoonlijk zal vragen.
- Vaardigheden** De student geeft vorm aan persoonlijke groei en ontwikkeling en ontwikkelt vaardigheden die relevant zijn voor het werkveld.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student kan onder woorden brengen wat hij wil leren en wat voor zijn leerproces uitdagingen zijn.

Inhoud Met behulp van de studiegids wordt de loop van het eerste studiejaar besproken. Ook krijg de student bij de startdag praktische informatie over het reilen en zeilen van de academie (onder meer aanwezigheid, tentaminering), over de begeleiding bij hun leertraject. Bij de startdag worden leerdoelen voor het eerste jaar geformuleerd.

Werkvorm Interactief gesprek.

Toetsvorm Eerstejaars eindopdracht. Deze opdracht bestaat uit een reflectieverslag waarbij het gestelde leerdoel leidend is.

Literatuur Deze literatuur wordt nader bekend gemaakt.

Modules

EERSTE JAAR

De biografie als ontwikkelingsweg

Docent: Drs. Arianne Collée

Doelstellingen

- Kennis** De student krijgt een ruimer inzicht in de eigen levensloop en de thematieken (op o.m. het gebied van verlies en rouw) en die van medestudenten. Ook krijgt zij/hij inzicht in de wetmatigheden en ontwikkelingsfasen in de algemene biografie, en maakt kennis met spiritueel georiënteerd biografie-onderzoek en de methodiek van het autobiografisch schrijven bij verlies en rouw.
- Vaardigheden** De student wordt vaardig in het 'ondergaan' van de methodiek van het autobiografisch schrijven en het - op basale wijze - onderzoeken van de eigen biografie.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student ontwikkelt een ruimer perspectief op de eigen levensloop en krijgt meer inzicht in de samenhang in haar/zijn biografie. Daarbij is er ook de mogelijkheid om tot verwerking en meer acceptatie van het nodige te komen.

Inhoud Tijdens de colleges worden zowel algemene fragmenten als verliesfragmenten uit de eigen biografie beschreven/onderzocht en geluisterd naar die van medestudenten. Er is aandacht voor de biografie als ontwikkelingsweg en voor de toepassing van de methodiek van het autobiografisch schrijven.

Werkvorm Voornamelijk werk- en incidenteel hoorcollege.

Toetsvorm Presentieplicht, opdrachten, take-home tentamen.

Literatuur Soer, W.(2013), *Autobiografisch schrijven. Waar wij het over hebben wanneer wij het over ons leven hebben*. Uitg. Christofoor, 305 blz.

Modules

EERSTE JAAR

Rouw in gezinssituaties 1

Docent: Tineke van Asseldonk

Doelstellingen

- Kennis** De student krijgt inzicht in de verschillen tussen rouw bij kinderen en volwassenen en kan de kenmerken van rouw bij kinderen benoemen. Zij/hij weet dat hechting, loyaliteiten en de plek van kinderen in het gezin van invloed zijn op de verwerking op de langere termijn.
- Vaardigheden** De student kan kind-kenmerken signaleren en opmerken hoe kinderen en jongeren anders reageren op rouw en verlies in hun leven. Hij kan dit bezien vanuit de familiesystemen van herkomst. Aan de hand van de gesignaleerde rouwkenmerken kan hij het kind accuraat begeleiden.
De student leert verschillende werkvormen gebruiken ten behoeve van het positief beïnvloeden van het rouwproces binnen het gezinssysteem.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student kan in een veilige leeromgeving experimenteren met begeleiding van verlies- rouw- en stervenssituaties. Op die manier kan hij onderzoeken waar haar/zijn kwaliteiten het meest tot hun recht komen.
- Inhoud** De ontwikkelingspsychologie is een basis van waaruit je leert te signaleren. We bespreken de verliescirkel en het belang van gehecht/niet gehecht zijn. Dit wordt verbreed door de gezinsdynamieken en de effecten daarvan te onderzoeken.
- Werkvorm** Hoorcollege met gebruik van beeldmateriaal, praktische werkvormen, zoals o.a. werken met duplo.
- Toetsvorm** Take-home tentamen.
- Literatuur** Fiddelaers-Jaspers, R. (2014). *Jong verlies*, Uitg. Ten Have, Tweede herziene editie.
Artikelen van het contextuele gedachtegoed van Nagy (worden uitgereikt).

Modules

EERSTE JAAR

Rouwtheorie

Docent: Dr. Manu Keirse

Doelstellingen

- Kennis** De student is in staat te beschrijven hoe over verlies- en rouw gedacht werd en wordt en kan rouwtaken onderscheiden.
- Vaardigheden**
- Persoonlijke ontwikkeling** De student kan eigen verlieservaringen en rouwtaken duiden.

- Inhoud** In deze module worden de ontwikkelingen in het denken over rouw en verlies van de afgelopen decennia en de achtergronden van deze ontwikkelingen besproken. Daarbij gaat het over verschillende soorten verlieservaringen: sterven van een naaste, verlies van gezondheid, verlies van werk, verlies door echtscheiding. Er wordt besproken hoe je als begeleider rouwtaken herkent die de cliënt bezighouden en wanneer er sprake is van pathologische rouw.
- Werkvorm** Interactieve colleges.
- Toetsvorm** Werkstuk.
- Literatuur** Keirse, M. (2017). *Helpen bij verlies en verdriet. Een gids voor het gezin en de hulpverlener*, Uitg. Lannoo, 310 blz.
Keirse, M. (2020). *Kinderen helpen bij verlies. Een boek voor iedereen die van kinderen houdt*. Uitg. Lannoo, 252 blz.

Modules

EERSTE JAAR

Verliesbegeleiding

Docent: Eveline Bolt MA

Doelstellingen

Kennis	De student begrijpt wat de werking kan zijn van wat je als begeleider zegt en vraagt.
Vaardigheden	De student leert kijken naar (de eigen) gesprekservaringen om te begrijpen wat daarin gebeurt met de cliënt en met zichzelf.
Persoonlijke ontwikkeling	De student ontdekt zijn sterke en verder te ontwikkelen vaardigheden en besluit hoe die ontwikkeling vorm te geven.

Inhoud	In deze module oefenen we met gespreksvoering en het reflecteren daarop. Het gaat daarbij om het ontwikkelen van vaardigheden, zoals het leren luisteren naar en reageren op diverse communicatielagen. Ook wordt aandacht besteed aan zelfreflectie in relatie tot het gesprek met cliënten. Diverse vormen van verlies kunnen daarbij aan de orde komen, zoals verlies van een dierbare door overlijden of scheiding, verlies van het leven door eigen overlijden, verlies van werk.
Werkvorm	Bespreken van gespreksverslagen.
Toetsvorm	Het schrijven van een reflectieverslag over de bespreking van gespreksverslagen en de verplichte literatuur.
Literatuur	Polspoel, A. (2004). Eenzaam sterven. Communicatie in de palliatieve zorg, Uitg. Kok/ Davidsfonds, 176 blz.

Modules

EERSTE JAAR

Westerse visies op verlies, rouw en sterven

Docent: Drs. Philippe van Heusden (moderator en een van de docenten)

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft basiskennis van de onderscheiden visies van jodendom, christendom, islam en humanisme op rouw, sterven en dood en hun gebruiken en rituelen daarvoor. Zij/hij leert deze visies en rituelen en hun onderlinge verschillen en overeenkomsten op waarde schatten.
- Vaardigheden** De student leert achtergronden van toekomstige cliënten herkennen en tentatief inschatten of zij/hij moet doorverwijzen naar gespecialiseerde, identiteitsgebonden consulenten of niet.
- Persoonlijke ontwikkeling** In dialoog met de visies van de gepresenteerde levensbeschouwingen leert de student de eigen visie op leven en dood op een samenhangende, onderbouwde en verstaanbare manier te verwoorden of daar een eerste aanzet toe te geven.

Inhoud Is de dood het einde van alles? Of gloort ergens eeuwig leven? En wat zegt (je visie op) de dood eigenlijk over (je visie op) het leven? De grote wereldreligies hebben vele duizenden jaren ervaring in de omgang met deze vragen en er ook antwoorden op geformuleerd. Toch zijn die antwoorden ook aan verandering onderhevig geweest. En in onze post-christelijke samenleving tekenen zich met ontkerkelijking en humanisme nieuwe verschuivingen af. Per levensbeschouwing zal een (gast)expert je laten kennismaken met het onderwerp. Iedere expert zal dat vanuit een eigen (identiteitsgebonden) invalshoek doen. In de laatste les wordt gereflecteerd op wat in de eerdere lessen de revue passeerde.

Werkvorm Interactief hoorcollege.

Toetsvorm Take-home tentamen.

Literatuur *Rituelen rond het levenseinde*, Berne Media, Heeswijk, 2016, 3de druk, blz. 9-51 en 66-70.
 Reader met artikelen (wordt als PDF ter beschikking gesteld).

Modules

EERSTE JAAR

Rouw en ouderdom

Docent: Drs. Neanske Tuinman

Doelstellingen

- Kennis** De student doet kennis en inzicht op met betrekking tot: ouder worden toen en nu, verschillende verliezen en generatie-gerelateerde rouw, verschillende soorten rouw bij ouderen en hun familie/ naasten, de complexe thematiek van 'voltooid leven' en visies op en omgaan met de dood.
- Vaardigheden** De student kan herkennen welke zingevingsdomeinen met name in het geding zijn bij dit uiteenlopende onderwerp en bekwaamt zich in een aantal (gespreks)vaardigheden waarmee ouderen en hun naasten begeleid kunnen worden.
- Persoonlijke ontwikkeling** Door middel van enkele persoonlijke oefeningen en het uitwisselen van eigen ervaringen zal de student reflecteren op en inzicht verwerven in de eigen wijze van ouder worden en omgaan met verlies en rouw.

- Inhoud** Tot de bewustwording komen dat je ouder wordt en dat het leven eindig is en/of afloopt, brengt veel verschillende ervaringen en emoties met zich mee. Hoe geven we die een plek in ons levensverhaal? Wanneer is het klaar, afgerond, 'voltooid'? Ben je tevreden, heb je spijt, had je meer willen doen, dingen anders willen doen? Ben je er rustig onder, wie of wat laat je achter en wie zorgt voor hen/ daarvoor, hoe kijk je naar de dood? De wens om niet langer te leven komt steeds vaker voor, maar blijkt niet altijd een 'zuivere' en kan bovendien haaks staan op het gevoel van mensen in de omgeving. Hoe gaan we daar als 'jongere', als begeleider en/of als samenleving mee om?
- Lastige vragen, die op een positief constructieve manier aan bod zullen komen in deze module. Gebruik wordt gemaakt van literatuur over de actualiteit van 'goed ouder worden', 'als ouderen rouwen', verlieskunde en voltooid leven; van beeldmateriaal (en toelichting) over levensverhaal en visies vanuit verschillende levensbeschouwingen; van ervaringsverhalen van de docent, die geruime ervaring heeft als geestelijk verzorger in de ouderenzorg.

Modules

EERSTE JAAR

Rouw en ouderdom

Vervolg

Docent: Drs. Neanske Tuinman

Werkvorm

Interactief hoorcollege, oefening en uitwisseling.

Toetsvorm

Take home/ Praktijkopdracht: methodische reflectie op begeleidingsgesprek met (rouwende) oudere.

Literatuur

Digitale reader.

Modules

EERSTE JAAR

Inleiding psychologie

Docent: Drs. Leonie Vogels

Doelstellingen

- Kennis** De student verkrijgt theoretische kennis over enkele belangrijke aspecten uit de emotieleer. De student leert de eigen emoties en die van hun cliënten in een breder psychologisch kader te plaatsen.
De student maakt kennis met :
- 6 perspectieven van de psychologie
  - De aard van emoties, het nut van emoties, de oorsprong van emoties, de wijze van omgaan met emoties
  - Emoties in samenhang met persoonlijkheid
  - Globale uitleg DSM V
  - Signaleren van noodzaak van doorverwijzen
  - Wijze van doorverwijzen
  - Voorbeeld therapie bij GGZ
- Vaardigheden** De student kan de aangeboden theorie over emoties toepassen teneinde op eigen emoties en de emoties van cliënten te kunnen reflecteren.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student ervaart eigen emoties en emoties van anderen, om op een integere en verantwoorde manier emoties van anderen tegemoet te kunnen treden.

Inhoud We bespreken de 6 perspectieven die de psychologie kent.
Vervolgens komen de aspecten van de aard van emoties aan bod en wordt vanuit de neuropsychologie naar emoties gekeken.
Vandaaruit wordt een en ander uitgelegd over de DSM V, verschillende persoonlijkheden en bespreken we de vraag wanneer en met welk doel je als Verlies-, Rouw- en Stervenbegeleider moet doorverwijzen naar andere specialisten.

Werkvorm Hoorcolleges met ruimte voor interactie.

Toetsvorm Take-home groepsopdracht met essayvragen.

Modules

EERSTE JAAR

Inleiding psychologie

Docent: Drs. Leonie Vogels

Vervolg

Literatuur

Verplicht:
Artikelen die verstrekt worden door de docenten.

Modules

EERSTE JAAR

Sociologie van de verlieservaring

Docent: Dr. mr. Fons Dekkers

Doelstellingen

- Kennis** De student leert in deze module om verlies en rouw te benaderen vanuit sociologisch perspectief zoals hieronder beschreven. Hij kent kernbegrippen en systematiek van de sociologie. De student krijgt daaruit afgeleid inzicht in therapeutische en transpersoonlijke aspecten van verlieservaring, rouwproces en coping.
- Vaardigheden** De student kan rationeel en intuïtief omgaan met verlieservaringen en coping vanuit dit sociologische en sociaalpsychologische inzicht.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student vindt aanknopingspunten om verlieservaringen rationeel te benaderen en daarmee emoties ten dele beheersbaar te maken.

Inhoud Verlies en rouw kun je bezien vanuit een psychologisch en een sociologisch perspectief, een binnenkant en een buitenkant. Bij verdriet over wat verloren is gegaan zijn altijd direct of indirect andere mensen betrokken. Alles draait om begrippen als 'verbinding' en 'verbondenheid'. Het gaat over gebeurtenissen en gevoelens waarbij religieuze of spirituele overtuiging, etnische achtergrond, sociale context, normen en waarden, liefde, affectie en hechting een dominante rol spelen. De student maakt kennis met een sociologisch wijze van waarnemen en denken, waarbij de samenhang tussen sociologische, psychologische, biologische, politieke, filosofische en religieuze paradigma's wordt toegelicht. Zo wordt inzicht gegeven in de betekenis van verlies, dood, rouw in verschillende culturen, religies, sociale systemen en relaties. Het kan gaan over verlies van dierbaren, maar ook over verlies van status, werk, gezondheid, zelfvertrouwen enz. Culturele, religieuze en spirituele opvattingen over bijvoorbeeld de zin van het bestaan of leven na de dood zijn daarbij van existentieel belang.

Werkvorm Hoorcolleges, discussies.

Toetsvorm Take home-opdracht

Modules

EERSTE JAAR

Sociologie van de verlieservaring

Vervolg

Docent: Dr. mr. Fons Dekkers

Literatuur

Wijsman, E. (2017). Psychologie en Sociologie, Noordhoff.

Aanbevolen:

Weenink, D. e.a (2017). Samenlevingen, Noordhoff.

Lommel, van, P. (2017). Eindeloos bewustzijn, ten Have.

Kübler-Ross, E. en Kessler, D. (2006), Over rouw, Ambo.

Modules

EERSTE JAAR

Ethische reflectie

Docenten: Dr. Heleen Toringa en Eveline Bolt MA

Doelstellingen

- Kennis** De student maakt kennis met deugdethiek als normatief-ethische theorie uit de filosofie en met een analyse van Ben Schomakers over het verdriet van anderen. Daarnaast wordt kennisgemaakt met de politieke zorgethiek. De student realiseert zich dat zorg (in de breedste zin van het woord) diep ingrijpt op het (samen)leven van mensen en daarom ook politiek van aard is.
- Vaardigheden** De student kan de aangeboden theorie over deugdethiek en Schomakers analyse over 'het verdriet van anderen' toepassen ten behoeve van een reflectie op de ethische dimensie van omgaan met verlieservaringen. In dit vak gaat de aandacht uit naar verlieservaringen in brede zin, dus niet specifiek naar verlies door de dood. De student is in staat een begin te maken met een zorgethische beschouwing van een zorgpraktijk.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student bepaalt zijn/haar positie inzake ethische vragen, om op een integere en verantwoorde manier anderen tegemoet te kunnen treden.

- Inhoud** Elk mens krijgt in zijn leven te maken met verlies. Verlieservaringen gaan natuurlijk gepaard met emoties. Emoties die met kennis uit de psychologie bestudeerd kunnen worden. In dit vak wordt omgaan met verlieservaringen echter vanuit een ander perspectief bekeken. Te weten: vanuit de filosofie. Meer specifiek: met behulp van deugdethiek en een filosofische analyse over het verdriet van anderen. Dat houdt in dat een bezinning op de *ethische* dimensie van omgaan met verlieservaringen (van jezelf en van anderen) centraal staat. Hoe vind je het juiste midden in de omgang met verlies? En hoe voorkom je dat je een 'verdrietdief' wordt...? In de laatste les wordt kennisgemaakt met de zorgethiek, een jonge stroming in de ethiek. De zorgethiek vat zorg breed op. Ze kijkt naar maatschappelijke processen die het samenleven van mensen en de wijze waarop wij daarin voor elkaar zorgdragen, onder druk kunnen zetten.

Modules

EERSTE JAAR

Ethische reflectie

Vervolg

Docenten: Dr. Heleen Toringa en Eveline Bolt MA

Werkvorm

Hoorcolleges met ruimte voor interactie.

Toetsvorm

Take-home groepsopdracht met essayvragen.

Literatuur

Verplicht:
Artikelen die verstrekt worden door de docenten.

Modules

EERSTE JAAR

Gespreksvaardigheden

Docent: Robert te Pas

Doelstellingen

- Kennis** De student krijgt kennis en inzicht in de professionele begeleiding(s)- en communicatieve vaardigheden: kennis van 4 dimensies van het menselijk bestaan in relatie tot de menselijke kwetsbaarheid en kracht; kennis van meerdere invalshoeken van communicatie, waarin specifieke kennis over gespreksvaardigheden als werkmiddel.
- Vaardigheden** De student leert meerdere vormen van communicatie in de begeleiding van anderen bij sterf- verlies en -rouw ervaringen toepassen. Hij leert het bewust inzetten en eigen maken van vaardigheden in het gesprek met de ander, o.a actief luisteren en de inzet van specifieke toegepaste vragen.
- Persoonlijke ontwikkeling** Bij het ontwikkelen van kennis en het oefenen van vaardigheden, wordt de student uitgenodigd om bewust(er) te worden van de eigen en unieke kleuring van de rol van begeleider in kwetsbare situaties.

Inhoud Een professionele en_menselijke ondersteuningsrelatie vraagt om een andere attitude dan een (vrijblijvend) ondersteunend gesprek in de privaat-relationale sfeer. We besteden aandacht aan het bewustwordingsproces hiervan. Je krijgt inzicht in gevoelens, gedragingen en gedachten en de bijbehorende begeleidings- en communicatieve vaardigheden.

Werkvorm Hoor- en werkcollege, opdrachtvormen, gespreks- en oefenvormen, praktijkopdrachten.

Toetsvorm Schriftelijk take-home tentamen/verbatim.

Literatuur Leijssen, M.(2013). *Leven vanuit Liefde, Een pad naar existentieel welzijn*. Uitg. Terra-Lannoo, 1^e druk, 216 blz.

Aanbevolen: Remmerswaal, J. (2012). *Persoonsdynamica. Professioneel omgaan met emoties*. Uitg. Bohn, Staffel, v. Loghum, 1e druk, 298 blz.

Aanvullingen met hand-outs door de docent.

Modules

EERSTE JAAR

Creatieve gespreks- en werkvormen

Docent: Lieke Deelstra

Doelstellingen

Kennis	De student kent de werking van kunst en creativiteit binnen de rouw en verlies begeleiding.
Vaardigheden	De student is in staat creatieve begeleidingsvormen, verbeeldingskracht, zelfreflectie, autobiografisch schrijven, praten "zonder woorden" te gebruiken.
Persoonlijke ontwikkeling	De student durft de eigen creativiteit en verbeeldingsvermogen in te zetten in rouw en verlies processen. Hij verkrijgt meer bewustwording van de eigen stijl in het begeleiden.

Inhoud Hoe kun je creatieve vormen inzetten in de begeleiding. Naast het zelf doen van een aantal kunst oefeningen zullen we reflecteren en ontwerp je een creatief vormgegeven eigen traject a.d.h.v. een zelfgekozen casus.

Werkvorm Het maken van een herinnerings-doozje, werken met kunstzinnige oefening en beeld, het inzetten van verhalen en autobiografisch schrijven als gespreksvormen in de rouwbegeleiding.

Toetsvorm Ontwerpen eigen traject van 4 sessies d.m.v. creatieve werkvormen.

Literatuur Aanbevolen:
Vletter, de Klaartje (2017). *Kunstzinnige therapie- oefenboek*
Soer, W. (2013). *Autobiografisch schrijven. Waar wij het over hebben wanneer wij het over ons leven hebben*. Uitg. Christofoor, 305 blz.

Modules

TWEDE JAAR

Start- en slotdag

Docenten: Tineke van Asseldonk

Doelstellingen

Kennis	De student krijgt inzicht de loop van het tweede studiejaar.
Vaardigheden	
Persoonlijke ontwikkeling	De student kan aan het begin van het studiejaar aangeven welke nieuwe vaardigheden zij/hij zich eigen wil maken. Op de slotdag laat de student zien waar de studie VRSb voor haar/hem toe geleid heeft.

Inhoud	<p>Gedurende het studiejaar worden vijf hele dagen besteed aan studiebegeleiding. Op deze wijze wordt de student ondersteund bij het persoonlijke en professionele leerproces. De student wordt met diverse werkvormen uitgenodigd te reflecteren op de lesstof uit inhoudelijke modules en op de manier waarop menzijn hierdoor wordt beïnvloed en verrijkt. Zo wordt geleerd kennis en inzichten kritisch te analyseren en met elkaar in verband te brengen, en te ontdekken hoe deze gekoppeld kunnen worden aan de eigen ervaring en het leerproces. Speciale aandacht is er voor het vergroten van professionele schrijfvaardigheden, gericht op het maken van de take-home tentamens. Door deze ondersteunende en verdiepende studiebegeleiding kunnen integratie van de stof en persoonlijke groei bevorderd worden.</p>
Werkvorm	Werkcolleges, Socratische dialoog, meditatievormen, spelvormen, opdrachten, schrijf oefeningen, intervisie en individuele gesprekken.
Toetsvorm	De student stelt aan de hand van deze bijeenkomsten een portfolio samen, dat de basis vormt voor een gesprek met de studiebegeleider aan het einde van het studiejaar.
Literatuur	Hand-outs en eventueel artikelen via de docent.

Modules

TWEDE JAAR

Persoonlijke Beroepsvorming

Docent: Tineke van Asseldonk en Mariet Rutten

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft kennis rond thema's die uit de startdag naar voren komen.
- Vaardigheden** De student ontwikkelt begeleidings- en reflectievaardigheden die door hemzelf geïnventariseerd zijn.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student kan aangeven waar vragen liggen rond persoonlijke ontwikkeling en werkt daar actief aan.

- Inhoud** Als Verlies-, rouw- en stervensbegeleider is de student zijn eigen instrument. De wijze van toepassing van kennis en vaardigheden wordt grotendeels bepaald door hoe je je persoonlijk ontwikkelt/ontwikkeld hebt. De thema's die op de startdag op basis van de eerstejaars eindreflectie zijn geïnventariseerd worden in de loop van dit tweede jaar uitgewerkt. Daarnaast wordt studenten gevraagd gesprekken te voeren die doormiddel van intervisie besproken worden en nemen studenten deel aan de beroepen- en inspiratiemarkt.
- Werkvorm** Werkcolleges, Socratische dialoog, meditatievormen, spelvormen, opdrachten, intervisie, supervisie en individuele gesprekken.
- Toetsvorm** Reflectieopdracht die uitmondt in de eindopdracht en presentatie voor de slotdag.
- Literatuur** Hand-outs en artikelen via docent.

Modules

TWEDE JAAR

Niet-Westerse visies op verlies, rouw en sterven

Docent: Dr. Hilde Debacker (moderator en een van de docenten)

Doelstellingen

Kennis	De student verwerft een gedegen basiskennis van de hindoeïstische en boeddhistische visie, gebruiken en rituelen m.b.t. rouw, sterven, stervensbegeleiding, de dood en de cyclus van wedergeboorte.
Vaardigheden	De student is in staat iemand met een hindoeïstische of boeddhistische achtergrond (mede) te begeleiden bij rouw en sterven.
Persoonlijke ontwikkeling	De student reflecteert op de hindoeïstische en boeddhistische visie op de cyclus van wedergeboorte en de werking van karma en onderzoekt hoe hij zich tot die visie verhoudt.

Inhoud	Is de dood het einde van alles? Of is er op een of andere manier een voortbestaan na de dood? En wat zegt (je visie op) de dood eigenlijk over (je visie op) het leven? Net als de andere grote wereldreligies hebben ook hindoeïsme en boeddhisme duizenden jaren ervaring in de omgang met deze vragen en er ook antwoorden op geformuleerd. Specifiek aan hun visie is de aanname van een cyclus van wedergeboorte en het beëindigen daarvan door het bereiken van een toestand van verlichting of bevrijding. Ook worden er met name vanuit het Tibetaans boeddhisme heel specifieke aanwijzingen gegeven over het je voorbereiden op je eigen dood én over het begeleiden van het stervensproces van anderen. Na een inleidend college over de belangrijkste relevante noties in hindoeïsme en boeddhisme, volgt een gastcollege van een expert uit elk van beide tradities. In de laatste les wordt gereflecteerd op wat in de eerdere lessen de revue passeerde en wordt dit getoetst aan de eigen visie en ervaringen.
---------------	--

Werkvorm	Interactief hoorcollege.
-----------------	--------------------------

Toetsvorm	Take-home tentamen.
------------------	---------------------

Modules

TWEEDE JAAR

Niet-Westerse visies op verlies, rouw en sterven

Vervolg

Docent: Dr. Hilde Debacker (moderator en een van de docenten)

Literatuur

Reader

Aanbevolen:

Ebbens, E. (2019). Op de golven van geboorte en dood. Goed leven en sterven in boeddhistisch perspectief. Rotterdam, Milinda Uitgevers.

Halifax, J. (2014). De laatste woorden van liefde. Rotterdam, Milinda Uitgevers.

Modules

TWEDE JAAR

Juridische aspecten van de hulpverleningsrelatie en euthanasie

Docent: Barbara Benard

Doelstellingen

Kennis	De student kent de wederzijdse rechten en plichten, de juridische basis en ethische beginselen voor bepaalde verantwoordelijkheden als therapeut of begeleider en hoe te handelen bij conflicten en probleemsituaties. De student krijgt specifiek inzicht in de juridische en medische dilemma's die een rol spelen bij beslissingen rond het levenseinde.
Vaardigheden	De student is in staat te reflecteren op de rechtspositie van de hulpverlener en diens relatie met de cliënt.
Persoonlijke ontwikkeling	De student kent de wederzijdse rechten en plichten, de juridische basis en ethische beginselen voor bepaalde verantwoordelijkheden als therapeut of begeleider en hoe te handelen bij conflicten en probleemsituaties. De student krijgt specifiek inzicht in de juridische en medische dilemma's die een rol spelen bij beslissingen rond het levenseinde.
Inhoud	De student wordt vertrouwd gemaakt met enkele beginselen van juridisch denken en de daarbij behorende ethische uitgangspunten. Daarvoor relevante rechtsbegrippen worden verduidelijkt en in onderling verband gebracht. Er is aandacht voor wet- en regelgeving met betrekking tot medische en psychosociale zorg en de praktische uitwerkingen daarvan in de zorgpraktijk. De student wordt vertrouwd gemaakt met hiervoor relevante begrippen in het civielrecht, het strafrecht en de organisatie van de rechtspraak. In aanvulling op het voorgaande wordt specifiek aandacht besteed aan begrippen rond euthanasie, aan de geschiedenis van praktijk en regelgeving inzake euthanasie in Nederland en de uitwerking in de hedendaagse euthanasiepraktijk en aan de beoordeling van wilsonbekwaamheid, psychiatrische ziektebeelden en de mogelijkheden van palliatieve zorg.
Werkvorm	Hoorcollege, discussie.
Toetsvorm	Casusbespreking of schriftelijk tentamen.

Modules

TWEEDE JAAR

Juridische aspecten van de hulpverleningsrelatie en euthanasie

Vervolg

Docent: Barbara Benard

Literatuur

Meersbergen, van D.(2016). *Praktisch gezondheidsrecht*, Uitg.Noordhoff.

Aanbevolen:

Laszlo, E. en Peake, A. (2018). *Onsterfelijke geest*, Uitg. Edicola Pub. 192 blz.

Hosson, de S. (2018). *Slotcouplet*, Uitg. de Arbeiderspers.

Modules

TWEDE JAAR

Medische aspecten van het levenseinde

Docent: Lydia Ketting-Stroet

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft kennis waarmee hij lichamelijke en geestelijke verschijnselen die samenhangen met rouw en het levenseinde in grote lijnen kan verklaren.
De student weet wat 'normaal' is en wanneer andere professionele hulp nodig is.
- Vaardigheden** De student kan lichamelijke en geestelijke verschijnselen herkennen en op basis van zijn kennis cliënten op adequate wijze bijstaan.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student kan omgaan met situaties waarin hij zien dat cliënten het geestelijk en lichamelijk moeilijk hebben.

- Inhoud** In deze module bespreken we verschijnselen die zich in de laatste levensfase voor kunnen doen. Er wordt kennis overgedragen rond cellen, weefsels, organen, microbiologie, afweer- en immuniteit, en oncologie voor zover die helpt deze verschijnselen te verklaren: wat gebeurt er medisch gezien bij iemand die gaat sterven (een geheel natuurlijke dood, bij wie euthanasie toegepast wordt of palliatieve sedatie).
- Werkvorm** Interactief college.
- Toetsvorm** Uitwerking van een casus.
- Literatuur** Wordt nog bekend gemaakt.

Modules

TWEDE JAAR

Rouw in gezinssituaties 2

Docent: Tineke van Asseldonk

Doelstellingen

Kennis	De student verwerft theoretische kennis over rouwprocessen. Hij kan het verschil tussen uitgestelde rouw en gestagneerde rouw uitleggen en krijgt inzicht in complexe casuïstiek.
Vaardigheden	De student is in staat een breed spectrum van signalen te herkennen en vanuit daar doelgericht te begeleiden door middel van het opstellen van een plan van aanpak. Hij kan in situaties van stervensbegeleiding, rouw en ander verlies gestagneerde rouw herkennen en hierop anticiperen, zowel verbaal als non-verbaal. De student kan inschatten wanneer doorverwijzing naar derden essentieel is.
Persoonlijke ontwikkeling	De student diept competenties uit, waardoor hij zijn eigen stijl van begeleiden kan ontwikkelen. De student durft hiermee in een veilige omgeving te experimenteren, om te onderzoeken waarin hij wil door ontwikkelen en breder te kijken.
Inhoud	De theorie uit het eerste jaar wordt verdiept, zowel de theorie van het Duale proces, de verstoorde rouw (verliescirkel). Er wordt gewerkt in de praktijk met de gezinsdynamieken. Extra aandacht wordt besteed aan o.a. verstoringen, waaronder zelfdoding en de impact van ziekte in het gezin. Hierbij leren we indicatie en contra indicaties te herkennen.
Werkvorm	Casuïstiek, gespreksvormen, theoretische verheldering en praktijkgerichte opdrachten.
Toetsvorm	Take-home tentamen a.d.h.v. casuïstiek.
Literatuur	Fiddelaers-Jaspers, R., & Noten, S. (2013). <i>Herbergen van verlies</i> (1ste editie). In de Wolken.

Modules

TWEDE JAAR

Organisatie van de zorg en Beroepsprofiel

Docent: Dr. mr. Fons Dekkers

Doelstellingen

- Kennis** De student kan systematisch denken over ontwikkeling, structuur, positionering en taakverdeling in ons medische en psychosociale zorgbestel, alsook over samenhang en financiering van de diverse onderdelen. De student krijgt kennis van de relevante paradigma's, beroepen en organisatiestructuren in het Nederlandse zorgsysteem.
- Vaardigheden** De student leert de kennis toepassen op eigen verwachtingen, ambities en toekomstige positie in dat zorgsysteem.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student reflecteert op de eigen positie als hulpverlener en/of als cliënt. Hij presenteert een eigen beroepsprofiel, waarin persoonlijke eigenschappen en vaardigheden gekoppeld worden aan de concrete mogelijkheden als begeleider in de zorgpraktijk dan wel andere vormen van hulpverlening of persoonlijke groei.

Inhoud De student bestudeert de ontwikkeling van beroepen en organisaties in de zorg op macro-, meso- en microniveau. Er is aandacht voor opleiding, kwaliteitsbewaking, financiering en de verschillen tussen reguliere en complementaire of alternatieve zorg en voor de rol van verzekeraars, overheid, beroepsverenigingen en inspectie. Ook wordt ingegaan op sociologische aspecten van de hulpverleningsrelatie, autonomie, afhankelijkheid. En op de positie van de professionele hulpverlener als zelfstandige of in dienstverband. De student presenteert een persoonlijk beroepsprofiel, waarin de eigen missie, plaats en functie in het zorgsysteem wordt beschreven en toegelicht.

Werkvorm Hoorcollege, discussie.

Toetsvorm Toets of presentatie persoonlijk beroepsprofiel.

Literatuur Boot, J. (2018). *Organisatie van de zorg*, Uitg. van Gorcum, 392 blz.
 Aanbevolen:
 Verhulst, J. (2014). *Het hulpverlenend gesprek*, Uitg. Noordhoff, 220 blz.

Modules

TWEDE JAAR

Existentiële benadering palliatieve zorg

Docent: Robin Zuidam en drs. Hilda Zuidam

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft inzicht in palliatieve zorg algemeen. Daarnaast verwerft hij inzicht in de existentiële benadering van palliatieve zorg, de fasen die daarin te onderscheiden zijn en de vier dimensies van zorg.
- Vaardigheden** De student oefent met:
- Waarnemen/observeren.
  - Vertragen/ Niet weten.
  - Gespreksvoering t.b.v. existentiële begeleiding.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student reflecteert op eigen gedachten, gevoelens en handelen met betrekking tot palliatieve zorg.

Inhoud Aan bod komen de definitie, thema's, kenmerken, dimensies en fasen en de bestaansgeschiedenis van palliatieve zorg. We ontwikkelen een visie rond de vraag 'hoe kan stilstaan bij sterfelijkheid bijdragen aan verlichting van de laatste levensfase?'. Dit alles komt samen in een existentiële benadering binnen de palliatieve zorg.

Werkvorm Interactief hoor- en werkcollege.

Toetsvorm Reflectieverslag eigen sterfelijkheid.

Literatuur Kwaliteitskader Palliatieve Zorg NL (digitaal):
<https://iknlsawebprod.blob.core.windows.net/mediacontainer/iknl/media/pdfs/palliatieve%20zorg/kwaliteitskader-palliatieve-zorg-nederland.pdf>

Modules

TWEDE JAAR

Rituelen

Docent: Klazien Kruisheer

Doelstellingen

Kennis	De student verwerft kennis van elementen, structuur en functie van rituelen in samenhang met rouwtaken, spiritualiteit en zingeving.
Vaardigheden	De student leert eenvoudige rituelen te bedenken en uit te voeren ter ondersteuning van het rouwproces bij verschillende soorten van verlieservaringen en rondom het sterven.
Persoonlijke ontwikkeling	Door oefening en reflectie ontwikkelt de student gevoel voor de spirituele diepte van rituelen, zelfkennis en vertrouwen op het gebied van ritualiteit.

Inhoud	Aan bod komen symbolen, metaforen, structuur en werking van rituelen. Studenten gaan in groepjes en individueel aan de slag, presenteren voor elkaar en voor de groep, en worden uitgenodigd hierop te reflecteren.
Werkvorm	Werkcollege en practicum.
Toetsvorm	Presentatie en take-home tentamen.
Literatuur	Reader.

Modules

TWEDE JAAR

Grenservaringen rond verlies en rouw

Docent: Drs. Rinus van Warven (moderator)

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft kennis over, krijgt inzicht in en reflecteert op de spirituele aspecten van het levenseinde en van bijzondere ervaringen samenhangen met rouw- en stervensprocessen. Hij maakt kennis met die grote variëteit van grenservaringen en met de diverse daaraan gekoppelde bewustzijnsposities. Dit gebeurt vanuit een fenomenologische benadering en er wordt gekeken naar wat er wetenschappelijk over kan worden gezegd.
- Vaardigheden** De student wordt gestimuleerd tot (hernieuwd) zelfonderzoek. Doordat studenten (beperkt) ook persoonlijke ervaringen inbrengen kan hij ook van leren van medestudenten.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student verdiept zich in tal van ervaringen en overtuigingen om zijn eigen inzichten op deze gebieden te verhelderen en te verfijnen.

Inhoud De manier waarop we tegen de dood aankijken, is bepalend voor de manier waarop we in het leven staan. Voor de één is de dood het einde, voor de ander een nieuw begin. De diverse opvattingen over de verhouding tussen leven en dood zijn grofweg in te delen in een drietal categorieën. Niet-religieuze levensbeschouwingen benadrukken alleen de waarde van het Hiernumaals, in het oosten wordt het leven na dit leven beschreven als een Hiernogmaals. En steeds meer mensen zijn ervan overtuigd dat er sprake is van een Hiernamaals, in een voortbestaan na dit leven.

Maar wat betekenen deze opvattingen? Is er sprake van meerdere werelden: een aarde hier en een hemel daar? Of zijn het verschillende dimensies van één en dezelfde werkelijkheid? Wat zeggen mensen die een Nabij-de-Doodervaring hebben gehad over een voortbestaan van het bewustzijn na de dood.

Zo wordt er steeds meer gesproken over contactervaringen met het bewustzijn van overledenen, ook wel postmortale ervaringen geheten. Bevinden deze overledenen zich in een andere, onzichtbare werkelijkheid? Of bevinden ze zich in een dimensie die het best omschreven wordt als een andere manier van verder leven?

Modules

TWEEDE JAAR

Grenservaringen rond verlies en rouw

Vervolg

Docent: Drs. Rinus van Warven (moderator)

Werkvorm	Hoor- en werkcollege.
Toetsvorm	Take-home tentamen.
Literatuur	Nader te bepalen.

Modules

TWEDE JAAR

Energetische vaardigheden

Docent: Monique de Weger-Jansen

Doelstellingen

Kennis	De student kan uitleggen wat Holistische mensvisie betekent, wat complementaire zorg interventies zijn en wat de energetische interventie Therapeutic Touch inhoudt.
Vaardigheden	De student kan ondersteunende (energetische) oefeningen toepassen in hun begeleidingsrelatie, te weten: gronden, centeren, adem, meditatie en visualisatie. De student maakt kennis met de methode Therapeutic Touch, een aanvullende energetische interventie.
Persoonlijke ontwikkeling	De student ervaart dat hun kwaliteit van aanwezigheid van belang is en invloed heeft op de interactie met de ander. Ze kunnen vanuit innerlijke rust en stilte contact maken.

Inhoud	In deze module worden ondersteunende energetische oefeningen aangeboden: gronden, centeren, ontspanning, adem, meditatie en visualisatie. Deze oefeningen zijn bedoeld voor de student, als begeleider en er wordt ook geoefend in het aanbieden van enkele eenvoudige oefeningen in het begeleidingswerk aan cliënten. Studenten maken kennis met de energetische behandelmethode Therapeutic Touch (TT). TT is een vorm van complementaire zorg, bevordert comfort en welbevinden. TT wordt meestal als ontspannend, rustgevend en helend ervaren. Onderzoek bevestigt dat TT onrust, pijn en angst vermindert.
Werkvorm	Praktisch gericht, waarbij context en achtergrondinformatie gegeven wordt. Oefeningen, voor de student zelf en inter-persoonlijk.
Toetsvorm	Geen. Wel is aanwezigheid verplicht.
Literatuur	Powerpoint. Aanvullende actuele artikelen en werkbladen die per email in de loop van de module verstuurd worden.

Modules

TWEDE JAAR

Uitvaart

Docent: Suzanne van Horssen BA

Doelstellingen

- Kennis** De student verwerft kennis van de mogelijkheden om naasten bij te staan in de dagen tussen overlijden en afscheid van hun dierbare, vanaf het moment van overlijden tot en met de dag van de uitvaart.
De student verwerft kennis over de mogelijkheden die er zijn t.a.v. uitvaart en afscheid nemen.
- Vaardigheden** De student is in staat uitvaartwensen te bespreken met stervenden en hun dierbaren en na overlijden met nabestaanden.
- Persoonlijke ontwikkeling** De student leert om zijn eigen verhaal thuis te laten en zich open te stellen voor de stervende en zijn/haar familie en vriendenkring.

- Inhoud** Aan bod komen: de geschiedenis van het uitvaartritueel en de vernieuwingen van de laatste 25 jaar, wetten en regels t.a.v. de uitvaart en de diverse zaken waar keuzes in gemaakt moeten worden. Speciale aandacht gaat daarbij naar kinderen.
- Werkvorm** Interactief hoorcollege en werkcollege.
- Toetsvorm** Take-home tentamen.
- Literatuur** Reader.
Aanbevolen:
Klaassen, M.(2019). *Licht op uitvaart. De uitvaartbegeleider als gids rond de dood*. Uitg. Meander.

ACADEMIE

voor Geesteswetenschappen

Onderwijs & Studentenbureau

Eykmanlaan 1200

3571 KH Utrecht

osb@academiegeesteswetenschappen.nl

www.academiegeesteswetenschappen.nl